

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر
فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی

سال هفدهم، شماره ۶۰
زمستان ۱۳۹۶، صفحات ۷۷-۵۵

* حسن اسماعیل زاده^۱
یعقوب اسماعیل زاده^۲

شناسایی مولفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر گردشگری پایدار در شهرهای ساحلی (مطالعه موردی: بندر انزلی)

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۱/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۹/۲۹

چکیده

یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر ناپایداری گردشگری، عدم شناسایی دقیق مولفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر در توسعه گردشگری است. بر این اساس، تحقیق حاضر تلاش دارد تا با شناسایی این مولفه‌ها، زمینه‌های تحقق پایداری گردشگری در محدوده مورد مطالعه حاصل شود. بدین منظور ابتدا به استخراج شاخص‌های نظری از منظر اسناد معتبر جهانی اقدام شده است. سپس شاخص‌های مشترک گردشگری پایدار در سطح محدوده مورد مطالعه، به آزمون گذاشته شده‌اند. روش تحقیق مبتنی بر روش توصیفی-تحلیلی و نوع تحقیق، از نوع توسعه‌ای است. داده‌های تحقیق به‌صورت کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شده است و در تحلیل اطلاعات از مدل ANP (برای وزن‌دهی به شاخص‌ها) و نرم‌افزار Mic Mac (برای تعیین مولفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر) بهره‌گیری شده است. جامعه آماری شامل بندر انزلی از توابع استان گیلان است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های حفظ محیط‌زیست، نهادسازی شهری، توسعه زیرساخت‌های گردشگری، بهبود سطح ایمنی، افزایش میزان مشارکت، کدهای اخلاقی و مقررات محلی و کنترل آلودگی‌ها جزء شاخص‌های تأثیرگذار شاخص‌های ارتقاء سطح رضایتمندی، تامین

* ۱- گروه برنامه ریزی و طراحی محیط، پژوهشکده علوم محیطی، دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول).

E-mail: h_esmaeilzadeh@sbu.ac.ir

۲- کارشناس ارشد شهرسازی (گرایش برنامه‌ریزی شهری)، دانشگاه گیلان.

زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و کنترل قیمت‌ها جزء شاخص‌های تأثیرپذیر و شاخص‌های تامین خدمات شهری و ارتقاء میزان امنیت جزء شاخص‌های بی‌تاثیر محسوب می‌گردند.

کلید واژه‌ها: گردشگری پایدار، شهرهای ساحلی، بندر انزلی، مدل ANP، نرم‌افزار Mic Mac.

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری در دنیا، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین و متنوع‌ترین صنایع مطرح جهانی است که با نرخ رشدی شتابان، گسترش یافته و منبع درآمد قابل ملاحظه‌ای برای بسیاری از دولت فراهم آورده است. این صنعت که یکی از عوامل موثر در تبادلات فرهنگی بین کشورها محسوب می‌گردد، به‌عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان، حائز اهمیت ویژه‌ای می‌باشد (Saraei & Shamshiri, 2014: 69). گردشگری در بسیاری از کشورهای جهان، یکی از پیچیده‌ترین کسب و کارهای بشری بوده و به‌عنوان فعالیتی چندوجهی دارای کارکردها و اثرات مثبت گوناگونی است که از جمله آن‌ها می‌توان به اشتغال‌زایی، کسب درآمد، جذب ارزهای خارجی، تقویت زیرساخت‌ها و غیره اشاره کرد (2: Holjevac, 2003; Saeedeh Zarabadi & Abdollah, 2015: 38). سفر به دیگر نقاط برای گردشگری با انگیزه‌های مختلف جزء ملزومات زندگی در این قرن محسوب می‌شود و در واقع جریانی را شکل می‌دهد که مرزهای ملی و بین‌المللی را در نوردیده و رویکردی فراتر از دولت-ملت یافته است (Saghaei & Alizadeh, 2014). اقتصاددانان، صنعت گردشگری را سومین پدیده اقتصادی پویا و روبه رشد پس از صنعت نفت و خودروسازی می‌دانند (Kazemi et al, 2014: 48). کشورهایی که به متنوع‌سازی اقتصاد خود پرداخته‌اند و در پی رهایی از اقتصاد تک‌پایه‌ای هستند، در جستجوی شناخت یا خلق راه و روش‌های جدیدی هستند. یکی از این روش‌ها، توسعه صنعت گردشگری است (Mahmoudi et al, 2014: 12). بسیاری از شهرها در جهان از صنعت گردشگری به‌منظور ایجاد غرور مدنی، ارتقاء مشخصه شهری، جذب سرمایه‌گذاری و به‌عنوان یکی از کارکردهای اصلی شهر استفاده می‌کنند (Anuar, 2011: 11; Wang & 2015: 241). کشور ایران، از نظر دارا بودن جاذبه‌های گردشگری، تنوع گردشگری و تنوع صنایع‌دستی در ردیف ۱۰ کشور اول جهان قرار دارد (Jafari Samimi, Khobreh & 2014: 12). و دارای جاذبه‌های متنوع و منحصربه‌فرد تاریخی، مذهبی، فرهنگی، طبیعی و غیره است که می‌تواند برای گردشگران داخلی و خارجی، دیدنی باشد و عده زیادی را برای بازدید از این آثار، وارد کشور کند (Pour Asghar & Veisi, 2012: 191). بندر انزلی که یکی از مناطق مرزی و آبی کشور است، قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بالایی برای جذب گردشگر دارد و همه ساله گردشگران زیادی را به خود جلب می‌کند. بدیهی است که این روند پیامدهای مثبتی (نظیر درآمدزایی، ایجاد اشتغال، تعامل الگوهای نوین فرهنگی، بسط زیرساخت‌ها و غیره) برای این منطقه به دنبال داشته است، اما آنچه که کم‌تر بدان توجه شده است، آثار منفی گردشگری از قبیل تخریب محیط‌زیست، ساخت‌وساز گسترده و از بین رفتن اراضی کشاورزی و طبیعی، تهدید فرهنگ محلی و گسستگی بین نسلی، کاهش سطح

رضایت‌مندی‌ها، کاهش امنیت عمومی، تخریب اکوسیستم‌ها، رشد آلودگی‌ها، رشد قیمت‌ها، تضعیف ارزش‌های اخلاقی، و نظایر این‌ها می‌باشد که ضعف مدیریت و برنامه‌ریزی از علل اصلی این ناپایداری‌ها محسوب می‌گردد. در واقع بخشی‌نگری و نبود رویکرد جامع، باعث بروز مسائل منفی و رشد ناپایداری‌ها در این شهر شده است. بنابراین اهداف عمده این پژوهش، تبیین شاخص‌های رویکرد گردشگری پایدار به کمک اسناد معتبر جهانی؛ شناسایی دقیق مولفه‌های تاثیرگذار و تاثیرپذیر در توسعه گردشگری شهرهای ساحلی (مطالعه موردی: بندر انزلی)؛ استخراج وزن شاخص‌ها به کمک تحلیل شبکه (مدل ANP)؛ و تدوین راهبردهای بهینه گردشگری پایدار در شهرهای ساحلی (بندر انزلی) می‌باشد تا بتوان با داشتن شناختی جامع از این مشخصه‌ها، به گردشگری پایدار دست یافت. در این راستا، مهم‌ترین سوال پژوهش حاضر نیز عبارت است از این‌که مهم‌ترین عوامل کلیدی تاثیرگذار و تاثیرپذیر گردشگری پایدار در بندر انزلی کدام‌اند؟

مبانی نظری

گردشگری شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که گردشگر در طول مدتی به دلایلی شخصی و کاری خارج از مکان زندگی و کاری خود انجام می‌دهد (Roknoalddin Eftekhari et al, 2012: 25). براساس تعریف ارائه شده از سوی سازمان جهانی گردشگری^۲، گردشگری به عمل فردی گفته می‌شود که بیش از یک روز به مسافرت می‌رود و در آن مکان که خارج از محیط زندگی وی است، برای مدتی کم‌تر از یک سال جهت تفریح، تجارت و اهداف دیگر اقامت می‌نماید (Esmailzadeh et al, 2012: 117). سازمان گردشگری جهانی، اظهار داشته است که توسعه گردشگری می‌تواند سهم مهمی در سه بخش توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) ایفا کند (Zali Zali & Esmailzadeh, 2016: 117) و ابعاد اساسی پایداری را تشکیل می‌دهند.

تاکنون رویکردهای مختلفی در توسعه گردشگری مطرح شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: رویکرد انبوه‌گرایی که بر توسعه گسترده زیرساخت‌ها و تاسیسات گردشگری در مقاصد گردشگری (بدون ملاحظات پایداری) تاکید دارد. رویکرد صنعت-محور که براساس آن، گردشگری به‌عنوان یک صنعت اقتصادی در نظر گرفته می‌شود و دولت‌ها از آن به‌عنوان ابزاری در جهت درآمدزایی بیش‌تر و رشد و توسعه مناطق، استفاده می‌کنند که از این طریق ممکن است منابع طبیعی نیز مورد سوء بهره‌برداری قرار گیرند. رویکرد جغرافیایی / فضایی که از سوی جغرافیدانان و طرفداران حفاظت از منابع طبیعی مطرح شده است و با نگاه برنامه‌ریزی فضایی، توسعه گردشگری همزمان با حفظ ارزش‌های اکولوژیکی اتفاق می‌افتد (با تسلط رویکرد حفاظت از محیط‌زیست). رویکرد گردشگری اجتماع-محور که طبق آن، توسعه گردشگری با مشارکت جوامع محلی و احترام به خواسته‌های اجتماع میزبان صورت می‌گیرد و در نهایت، رویکرد گردشگری پایدار که از طریق آن، توسعه گردشگری در تمامی ابعاد اجتماعی،

اقتصادی و اکولوژیکی محقق می‌گردد (Hall, 2000: 11). گردشگری پایدار که با مشخصه‌های سازگاری اکولوژیکی، کارایی اقتصادی و پذیرش اجتماعی تعریف می‌گردد، مشروط به محافظت از محیط‌زیست و سازگاری فعالیت‌های گردشگر با ارزش‌های اجتماعی-اقتصادی بومیان همراه است (Reihanian et al, 2012: 224). در واقع، گردشگری پایدار، فرآیندی است که نیازهای گردشگران فعلی و اجتماعات میزبان را برآورده می‌سازد، در حالی که فرصت‌های آینده را مورد حمایت قرار داده و تقویت می‌کند. در این تعریف، حرکت به گونه‌ای است که پیش‌بینی می‌شود که منجر به مدیریت تمامی منابع به شیوه‌ای گردد که نیازهای اقتصادی، اجتماعی، زیبایی‌شناسی و اکولوژیکی قابل‌تامین باشند، در حالی که یکپارچگی فرهنگی، انرژی، هوا، زیستگاه، زباله، حیات‌وحش، فرآیندهای اصلی اکولوژیکی، تنوع زیستی و غیره حفظ شود (Roknolddin Eftekhari et al, 2012: 7). در خصوص شاخص‌های گردشگری پایدار، تاکنون اسناد مختلفی مطرح شده است که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به گزارش گردشگری اتحادیه اروپا؛ گزارش گردشگری منطقه آسه آن؛ دانشنامه اکوتوریسم؛ گزارش گردشگری منطقه آسیای جنوبی؛ گزارش بانک جهانی؛ و گزارش سازمان جهانی گردشگری اشاره نمود (Esmaeilzadeh, 2011).

- گزارش گردشگری پایدار اتحادیه اروپا

گزارش ارزیابی ظرفیت تحمل در مقصدهای گردشگری اروپا با رویکرد توسعه پایدار در دسامبر (۲۰۰۱) از سوی پژوهشکده برنامه‌ریزی محیطی دانشگاه آژه یونان تهیه شد. این گزارش در دو مرحله تهیه گردید که عبارت بودند از: تعیین ظرفیت تحمل گردشگری در کشورهای اروپا؛ و تعریف رهنمودها و متدولوژی ارزیابی اثرات ظرفیت تحمل در مقصدهای گردشگری کشورهای اروپایی. در تدوین این گزارش از اسناد کتابخانه‌ای و آماری محدوده زمانی سال‌های بین (۱۹۷۶) تا (۲۰۰۱) استفاده شد و نمونه‌های موضوعی آن عبارت بودند از: مناطق ساحلی، جزایر، سکونتگاه‌های تاریخی، مناطق حفاظت شده، مناطق روستایی و اکوسیستم‌های کوهستانی از کشورهای مختلف اروپا. هدف اساسی این مطالعه، تعیین ظرفیت تحمل مقصدهای گردشگری اروپا با استفاده از رویکرد توسعه پایدار بود. مهم‌ترین شاخص‌هایی که این اتحادیه در طرح یاد شده، مورد استفاده قرار داد، عبارت بودند از:

الف. شاخص‌های فیزیکی-اکولوژیکی: شامل: اکوسیستم‌ها؛ تنوع زیستی؛ آلودگی صوتی؛ آلودگی آب؛ آلودگی هوا؛ آلودگی محیطی؛ زیرساخت‌ها و خدمات محلی؛ ایمنی؛ انرژی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ حمل‌ونقل و اراضی ساحلی.

ب. شاخص‌های جمعیتی-اجتماعی: شامل داده‌های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایتمندی؛ وضعیت بهداشت و درمان؛ و میزان عدالت اجتماعی.

ج. شاخص‌های اقتصادی-نهادی: شامل وضعیت اشتغال/بیکاری؛ سطح قیمت‌ها؛ درآمدها و هزینه‌های گردشگری؛ فعالیت‌های اقتصادی؛ نهادهای محلی؛ قوانین و مقررات و کدهای اخلاقی؛ زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی و میزان همکاری‌های نهادی (Coccosis, 2001).

- گزارش گردشگری منطقه آ. سه. آن

گزارش دیگری که از معروفیت جهانی برخوردار است، گزارش توسعه پایدار منطقه آ.سه.آن است که با همکاری کشورهای فیلیپین، مالزی، سنگاپور و تایلند تهیه شده است. این کشورها از نظر جذب گردشگران جهانی در ۴۰ سال گذشته، جزو کشورهای موفق بوده و در سطح کشورهای طراز اول جهانی قرار دارند. به لحاظ بالا بودن تعداد گردشگران وارد شده به این کشورها، مسولان و برنامه‌ریزان به منظور جلوگیری از آسیب‌های جدی به مقصدهای گردشگری، رویکرد توسعه پایدار را در اولویت کاری خود قرار دادند تا همسو با کشورهای موفق، بتوانند رویکردی عقلانی و معقول در توسعه گردشگری در کشورهاشان داشته باشند. اهم شاخص‌هایی که این گزارش در توسعه گردشگری، مورد استفاده قرار داد، شامل موارد زیر بودند:

- الف. شاخص‌های فیزیکی-اکولوژیکی: شامل: اکوسیستم‌ها؛ تنوع زیستی؛ آلودگی صوتی؛ آلودگی آب؛ آلودگی هوا؛ آلودگی محیطی؛ زیرساخت‌ها و خدمات محلی؛ ایمنی؛ انرژی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ و حمل و نقل.
- ب. شاخص‌های جمعیتی-اجتماعی: شامل داده‌های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایتمندی؛ و میزان عدالت اجتماعی.
- ج. شاخص‌های اقتصادی-نهادی: شامل سطح قیمت‌ها؛ درآمدها و هزینه‌های گردشگری؛ فعالیت‌های اقتصادی؛ مالیات‌ها؛ نهادهای محلی؛ قوانین و مقررات و کدهای اخلاقی؛ زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی؛ و طرح‌های گردشگری (Cruz, 2003).

- شاخص‌های گردشگری پایدار دانشنامه اکوتوریسم

از منابع مهم جهانی دیگر در این زمینه، می‌توان به دانشنامه اکوتوریسم استناد کرد که با مشارکت بیش از ۵۰ تن از برجسته‌ترین صاحب‌نظران و متخصصان حوزه گردشگری دنیا به رشته تالیف درآمده و از سوی دیوید ویور^۴ (گروه منابع طبیعی دانشگاه جرج میسون^۵ ایالات متحده) در سال (۲۰۰۱) گردآوری شده است. وی در تهیه این دانشنامه، از یک گروه مشورتی شامل کند. اف. بکمن^۶ (گروه مدیریت گردشگری و تفرجگاه‌ها-دانشگاه کلیمسون ایالات متحده)، ارلت کاتر^۷ (گروه جغرافیا-دانشگاه ریدینگ بریتانیا)، پائول. اف. جی. ایگلز^۸ (گروه مطالعات اوقات فراغت و تفریح-دانشگاه واترلوی کانادا)، و باب مک کرچر^۹ (گروه مدیریت گردشگری و هتل‌ها-دانشگاه پلی تکنک هنگ‌کنگ چین) بهره برده است. یکی از مباحث مهم این کتاب، توسعه شاخص‌های پایداری در اجتماعات گردشگری است که از سوی ای. سیراکایا^{۱۰}، تی. بی. جمال^{۱۱}، و اچ. اس. چوی^{۱۲} (گروه علوم تفریحی، پارک‌ها و

4- David B. Weaver

5- George Mason

6- Kenneth F. Backman

7- Erlet Cater

8- Paul F. J. Eagles

9- Bob McKercher

10- Sirakaya

11- Jamal

12- Choi

گردشگری-دانشگاه ای. ام. تگزاس) تهیه و تدوین شده است. مهم‌ترین شاخص‌هایی که این دانشنامه مطرح کرده است، عبارتند از:

الف. شاخص‌های فیزیکی-اکولوژیکی: شامل: اکوسیستم‌ها؛ تنوع زیستی؛ آلودگی آب؛ آلودگی محیطی؛ زیرساخت‌ها و خدمات محلی؛ ایمنی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ و حمل‌ونقل.

ب. شاخص‌های جمعیتی-اجتماعی: شامل داده‌های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایتمندی؛ و میزان عدالت اجتماعی.

ج. شاخص‌های اقتصادی-نهادی: شامل اشتغال/بیکاری؛ میزان سرمایه‌گذاری‌ها؛ سطح قیمت‌ها؛ درآمدها و هزینه‌های گردشگری؛ فعالیت‌های اقتصادی؛ نهادهای محلی؛ قوانین و مقررات و کدهای اخلاقی؛ زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی؛ و طرح‌های گردشگری (Weaver, 2001: 411).

- گزارش گردشگری پایدار منطقه آسیای جنوبی

این طرح در سال (۲۰۰۹) از طرف کومار سینگ و همکارانش (اچ. آر. مورتی؛ اس. ک. گوپتا؛ و ای. ک. دیکشیت) از مرکز علوم محیطی و مهندسی موسسه تکنولوژی بمبئی هند تهیه شده است. وی و همکارانش به‌طور برجسته، چارچوب بارگذاری-وضعیت-واکنش را مورد مطالعه قرار داده‌اند. این چارچوب، روند اثرگذاری بر محیط، وضعیت محیط تغییر یافته و نهایتاً واکنش را مورد بررسی قرار می‌دهد. مرحله بارگذاری از دو بخش بارگذاری مستقیم و بارگذاری غیرمستقیم تشکیل یافته است. بارگذاری غیرمستقیم شامل فعالیت‌های انسانی (مصرف انرژی، حمل‌ونقل، صنعت، کشاورزی و غیره) است که اثرات آن به‌صورت بارگذاری مستقیم (آلاینده‌ها) وارد محیط می‌شود. اثرات این بارگذاری‌ها را در مرحله وضعیت، در هوا، آب، زمین، خاک، حیات وحش و منابع طبیعی می‌توان مشاهده نمود. در نهایت، مرحله واکنش، در جهت تعدیل و حل مسائل ایجاد شده شامل عناصر محیطی و اقتصادی (مدیریت، خانوارها، سرمایه‌گذاری‌ها و عوامل بین‌المللی) نمود پیدا می‌کند. این چارچوب به شکل یک سیستم عمل می‌کند که فرآیند یاد شده، دارای مرحله بازخور بوده و تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های انجام شده، محیط قبلی را تغییر می‌دهد. شاخص‌های نظری مطرح شده از سوی این گزارش عبارتند از:

الف. شاخص‌های فیزیکی-اکولوژیکی: شامل: اکوسیستم‌ها؛ تنوع زیستی؛ آلودگی آب؛ آلودگی محیطی؛ زیرساخت‌ها و خدمات محلی؛ ایمنی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ حمل‌ونقل؛ و اراضی ساحلی.

ب. شاخص‌های جمعیتی-اجتماعی: شامل داده‌های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایتمندی؛ مسکن؛ بهداشت و درمان؛ آموزش؛ و میزان عدالت اجتماعی.

ج. شاخص های اقتصادی-نهادی: شامل اشتغال/ بیکاری؛ سطح قیمت ها؛ فعالیت های اقتصادی؛ نهادهای محلی؛ قوانین و مقررات و کدهای اخلاقی؛ زیرساخت های اطلاع رسانی و ارتباطی؛ و طرح های گردشگری (Singh et al, 2009).

- گزارش گردشگری پایدار بانک جهانی

این تحقیق از سوی آنیل مارکاندیا^{۱۳}، تیم تیلور^{۱۴} و سوزت پدروسو^{۱۵} تهیه و تدوین شده است. هرچند که ماموریت اصلی بانک جهانی، توسعه گردشگری نیست، اما با توجه به اینکه گردشگری، یکی از عوامل رشد اقتصادی و توسعه پایدار کشورها محسوب می گردد، این سازمان، پروژه های مختلفی (۵۹ پروژه در فاصله سال های بین ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۲) در نقاط مختلف جهان انجام داده است. در این تحقیق، ارتباط بین گردشگری و توسعه در ارتباط با رویکرد غالب بانک جهانی (توسعه پایدار) مورد بررسی واقع شده است. بانک جهانی در طول انجام پروژه های مختلف در نقاط مختلف دنیا، به لزوم حمایت های همه جانبه مالی و فنی از توسعه گردشگری از جمله توسعه زیرساخت ها؛ حمایت از بقای تنوع زیستی؛ مدیریت سایت ها و تسهیلات گردشگری؛ و توسعه اجتماعات محلی پی برده است. شاخص های مهمی که این سازمان بین المللی در گردشگری پایدار، مورد استفاده قرار داده است، موارد زیر هستند:

الف. شاخص های فیزیکی-اکولوژیکی: شامل: اکوسیستم ها؛ تنوع زیستی؛ آلودگی آب؛ آلودگی هوا؛ آلودگی محیطی؛ زیرساخت ها و خدمات محلی؛ ایمنی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ و حمل و نقل.

ب. شاخص های جمعیتی-اجتماعی: شامل داده های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایتمندی؛ بهداشت و درمان؛ و میزان عدالت اجتماعی.

ج. شاخص های اقتصادی-نهادی: شامل اشتغال/ بیکاری؛ سطح قیمت ها؛ فعالیت های اقتصادی؛ میزان سرمایه گذاری ها؛ تولید ناخالص داخلی؛ نهادهای محلی؛ کدهای اخلاقی؛ و زیرساخت های اطلاع رسانی و ارتباطی (Lanza et al, 2005: 225).

- شاخص های سازمان جهانی گردشگری

سازمان جهانی گردشگری به عنوان متولی توسعه گردشگری در کشورهای مختلف جهان محسوب می گردد. این سازمان، مطالعات و فعالیت های مختلفی در نقاط مختلف جهان به عمل آورده است. طی تحقیقی که از سوی این سازمان منتشر شده است، شاخص های گردشگری پایدار به قرار زیر می باشند:

13- Anil Markandya

14- Tim Taylor

15- Suzette Pedroso

الف. شاخص‌های فیزیکی-اکولوژیکی: شامل: اکوسیستم‌ها؛ تنوع زیستی؛ آلودگی آب؛ آلودگی صوتی؛ آلودگی هوا؛ آلودگی محیطی؛ انرژی؛ زیرساخت‌ها و خدمات محلی؛ ایمنی؛ تغییرات کاربری اراضی؛ اراضی ساحلی؛ و حمل و نقل.

ب. شاخص‌های جمعیتی-اجتماعی: شامل داده‌های جمعیتی؛ میزان مشارکت؛ وضعیت امنیت اجتماعی؛ سطح رضایتمندی؛ بهداشت و درمان؛ زبان مکالمه محلی؛ آموزش؛ و میزان عدالت اجتماعی.

ج. شاخص‌های اقتصادی-نهادی: شامل اشتغال/بیکاری؛ سطح قیمت‌ها؛ فعالیت‌های اقتصادی؛ میزان درآمدها و هزینه‌های گردشگری؛ قوانین و مقررات؛ نهادهای محلی؛ کدهای اخلاقی؛ مالکیت؛ میزان همکاری‌های نهادی؛ و زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی (Black Stock et al, 2006). در این پژوهش از شاخص‌های مشترک مستندات مذکور، استفاده گردیده که در (جدول ۱) نشان داده شده است.

جدول ۱- ابعاد و شاخص‌های مطالعات جهانی گردشگری پایدار

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	گزارش اتحادیه اروپا	گزارش منطقه آسیه. آن	متغیرهای دانشنامه اکوتوریسم	گزارش آسیای جنوبی	گزارش بانک جهانی	متغیرهای سازمان جهانی گردشگری	شاخص‌های مشترک
فیزیکی-اکولوژیکی	محیط‌زیست	*	*	*	*	*	*	*
	زیرساخت‌های گردشگری	*	*	*	*	*	*	*
	آلودگی صوتی	*	*					*
	آلودگی آب	*	*	*	*	*	*	*
	آلودگی هوا	*	*	*	*	*	*	*
	آلودگی محیطی	*	*	*	*	*	*	*
	خدمات شهری	*	*	*	*	*	*	*
	ایمنی	*	*	*	*	*	*	*
	انرژی	*	*	*	*	*	*	-
	تغییرات کاربری اراضی	*	*	*	*	*	*	-
	حمل و نقل	*	*	*	*	*	*	-
جمعیتی-اجتماعی	اراضی ساحلی	*	*	*	*	*	*	-
	جمعیت	*	*	*	*	*	*	-
	مسکن	*	*	*	*	*	*	-
	مشارکت	*	*	*	*	*	*	*
	زبان مکالمه محلی	*	*	*	*	*	*	-
امنیت	*	*	*	*	*	*	*	

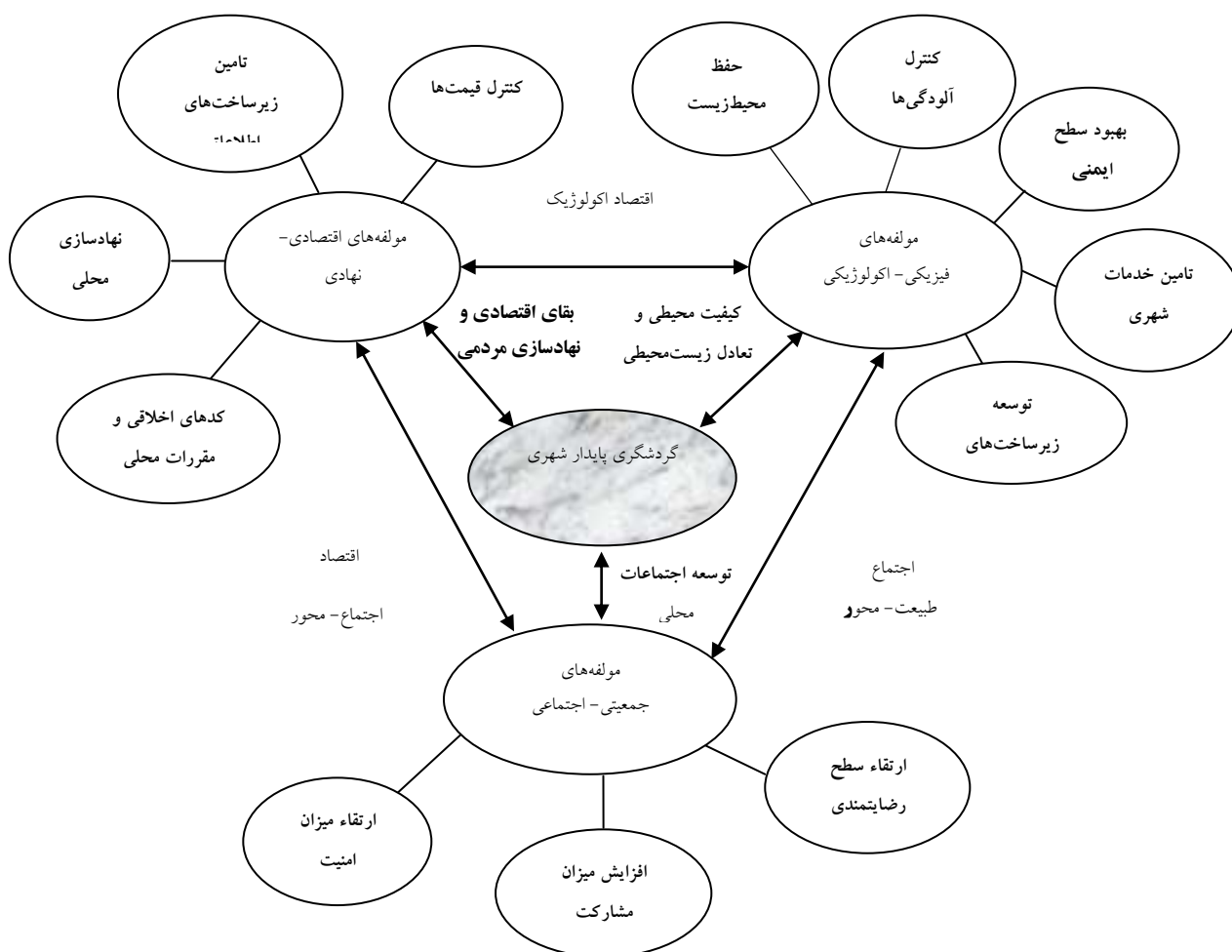
ادامه جدول ۱- ابعاد و شاخص های مطالعات جهانی گردشگری پایدار

مولفه ها	شاخص ها	گزارش اتحادیه اروپا	گزارش منطقه آ.سه. آن	متغیرهای دانشنامه اکوتوریسم	گزارش آسیای جنوبی	گزارش بانک جهانی	متغیرهای سازمان جهانی گردشگری	شاخص های مشترک
جمعیتی - اجتماعی	رضایت	*	*	*	*	*	*	*
	بهداشت و سلامت	*			*	*	*	-
	آموزش				*		*	-
	عدالت	*	*	*	-	*	*	-
اقتصادی - نهادی	اشتغال و بیکاری	*		*	*		*	-
	میزان سرمایه گذاری ها			*		*		-
	قیمت ها	*	*	*	*	*	*	*
	درآمدهای گردشگری	*	*	*			*	-
	فعالیت های اقتصادی	*	*		*	*		-
	هزینه های گردشگری	*	*	*			*	-
	مالیات ها		*					-
	تولید ناخالص داخلی					*		-
	نهادهای محلی	*	*	*	*	*	*	*
	اصول اخلاقی	*	*	*	*	*	*	*
	قوانین و مقررات	*	*	*	*	*	*	*
	زیرساخت های اطلاعاتی و ارتباطی	*	*	*	*	*	*	*
	مالکیت						*	*
	طرح های گردشگری			*	*	*		*
میزان همکاری های نهادی	*	*					*	

مواد و روش ها

روش شناسی پژوهش در چارچوب رویکرد گردشگری پایدار تدوین شده است. روش تحقیق برای ارزیابی سطح پایداری اجتماعی، اقتصادی و نهادی، مبتنی بر روش توصیفی-تحلیلی-توسعه ای است. بدین معنی که ابتدا به توصیف ویژگی های اکولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی منطقه پرداخته شده است (شکل ۱). در ادامه پایداری گردشگری در ابعاد سه گانه مورد ارزیابی قرار گرفته و نهایتاً بر اساس روش توسعه ای، رویکرد مناسب گردشگری پایدار ارائه شده است. داده های مورد نیاز برای انجام تحقیق به دو صورت کتابخانه ای و میدانی گردآوری شده است.

در تحلیل داده‌ها ابتدا به کمک مدل ANP در نرم‌افزار SUPER DESICION به وزن‌دهی شاخص‌های نظری تحقیق با استفاده از وزن‌دهی گروه متخصصان (۴۰ نفر) اقدام گردید، در مرحله بعد میانگین پاسخ‌های گردشگران در هر یک از گویه‌های پرسشنامه محاسبه شد، سپس با استفاده از وزن حاصل از مدل ANP و میانگین‌های به دست آمده از پرسشنامه گردشگران، امتیاز وزنی محاسبه شد. همچنین به منظور بررسی میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری هر یک از شاخص و همچنین شناسایی عوامل کلیدی گردشگری پایدار بندر انزلی از نرم‌افزار Mic Mac استفاده شد. جامعه آماری شامل بندر انزلی واقع در استان گیلان می‌باشد.

شکل ۱: مدل نظری گردشگری پایدار شهری

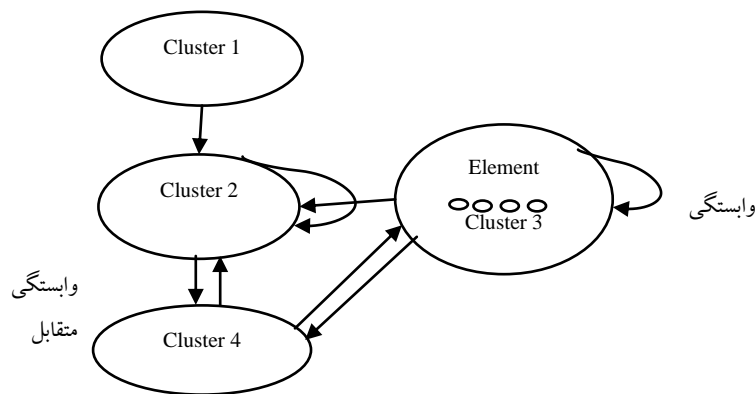
- فرآیند تحلیل شبکه‌ای (ANP)

فرآیند تحلیل شبکه‌ای متشکل از دو قسمت است: سلسله‌مراتب کنترلی و ارتباط شبکه‌ای. سلسله‌مراتب کنترلی ارتباط بین هدف، معیارها و زیرمعیارها را شامل شده و بر ارتباط درونی سیستم تاثیرگذار است و ارتباط شبکه‌ای وابستگی بین عناصر و خوشه‌ای را شامل می‌شود (شکل ۲). این قابلیت ANP امکان در نظر گرفتن وابستگی‌های

متقابل بین عناصر را فراهم آورده و در نتیجه نگرش دقیقی به مسایل پیچیده شهرسازی ارائه می کند. تاثیر عناصر بر عناصر دیگر در یک شبکه توسط یک سوپر ماتریس در نظر گرفته می شود. فرآیند تحلیل شبکه ای را در چهار مرحله زیر می توان خلاصه کرد:

الف. ساخت مدل و تبدیل مسئله/ موضوع به یک ساختار شبکه ای

موضوع/ مسئله باید به طور آشکار و روشن به یک سیستم منطقی، مثل یک شبکه تبدیل شود. این ساختار شبکه ای را می توان از طریق طوفان مغزها و یا هر روش مناسب دیگری چون روش دلفی یا روش گروه اسمی به دست آورد. در این مرحله موضوع/ مسئله مورد نظر به یک ساختار شبکه ای که در آن گره ها به عنوان خوشه ها مطرح هستند، تبدیل می شود. عناصر درون یک خوشه ممکن است با یک یا تمامی عناصر خوشه های دیگر ارتباط داشته باشند (تحت تاثیر آن ها بوده یا بر آن ها اثرگذار باشند). این ارتباطها با پیکان نشان داده می شوند. همچنین ممکن است عناصر درون یک خوشه بین خودشان دارای ارتباط متقابل باشند که این گونه ارتباطها به وسیله یک کمان متصل به آن خوشه نشان داده می شود.

شکل ۲: فرآیند تحلیل شبکه ای (ANP)

ب. تشکیل ماتریس مقایسه دودویی و تعیین بردارهای اولویت

در این بخش، عناصر تصمیم در هر یک از خوشه ها، براساس میزان اهمیت آن ها در ارتباط با معیارهای کنترلی دوبه دو مقایسه می شوند. خود خوشه ها نیز براساس نقش و تاثیر آن ها در دستیابی به هدف، دوبه دو مورد مقایسه قرار می گیرند. تصمیم گیران در مورد مقایسه دودویی عناصر و یا خود خوشه ها دوبه دو باید تصمیم گیری کنند. علاوه بر این، وابستگی های متقابل بین عناصر یک خوشه نیز باید دوبه دو مورد مقایسه قرار گیرند. تاثیر هر عنصر به روی عنصر دیگر از طریق بردار ویژه قابل ارائه است. اهمیت نسبی عناصر براساس مقیاس ۹ کمیته ساعتی سنجیده می شود. در این قسمت، بردار اهمیت داخلی محاسبه می شود که نشانگر اهمیت نسبی عناصر یا خوشه ها است که از طریق رابطه زیر به دست آید:

$$AW=KW$$

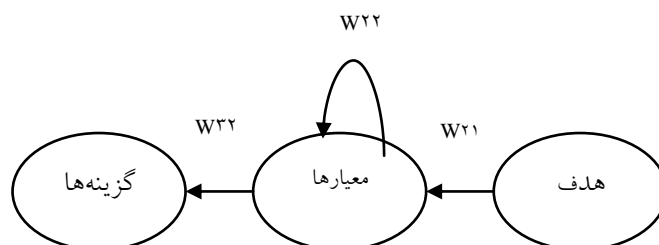
A: ماتریس مقایسه دودویی معیارها

W: بردار ویژه (ضریب اهمیت)

K: بزرگ‌ترین مقدار عددی است.

پ. تشکیل سوپر ماتریس و تبدیل آن به سوپر ماتریس حد

برای دستیابی به اولویت‌های کلی در یک سیستم با تاثیرات متقابل، بردارهای اولویت‌های داخلی در ستون‌های مناسب یک ماتریس وارد می‌شوند. در نتیجه، یک سوپر ماتریس که هر بخش از این ماتریس ارتباط بین دو خوشه در یک سیستم را نشان می‌دهد، به دست می‌آید (شکل ۳).

شکل ۳: ساختار شبکه‌ای (ANP)

در این سوپر ماتریس، W_{21} برداری است که اثرات هدف بر روی معیارها و W_{32} اثرات معیارها بر روی گزینه‌ها را نشان می‌دهند و I ماتریس واحد است. اگر معیارها دارای تاثیرات متقابل باشند، فرآیند سلسله مراتبی به فرآیند شبکه تبدیل می‌شود. تاثیرات متقابل معیارها بر یکدیگر از طریق وارد کردن ماتریس W_{22} در سوپر ماتریس W_{11} امکان‌پذیر می‌شود (W_n):

$$W_n = \begin{matrix} & \begin{matrix} 1 & 2 & 3 \end{matrix} \\ \begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 3 \end{matrix} & \begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 \\ W_{21} & W_{22} & 0 \\ 0 & W_{32} & I \end{bmatrix} \end{matrix}$$

این نوع ماتریس را سوپر ماتریس اولیه می‌نامند. با جایگزینی بردار اولویت‌های داخلی (ضرایب اهمیت) عناصر و خوشه‌ها در سوپر ماتریس اولیه، سوپر ماتریس ناموزون به دست می‌آید.

در مرحله بعد، سوپر ماتریس موزون از طریق ضرب مقادیر سوپر ماتریس ناموزون در ماتریس خوشه‌ای محاسبه می‌شود. سپس از طریق نرمالیزه کردن سوپر ماتریس موزون، سوپر ماتریس از نظر ستونی به حالت تصادفی تبدیل می‌شود. در مرحله سوم، سوپر ماتریس حد با به توان رساندن تمامی عناصر سوپر ماتریس موزون تا زمانی که واگرایی حاصل شود، یا به عبارتی دیگر تمامی عناصر سوپر ماتریس همانند هم شوند، محاسبه می‌شود:

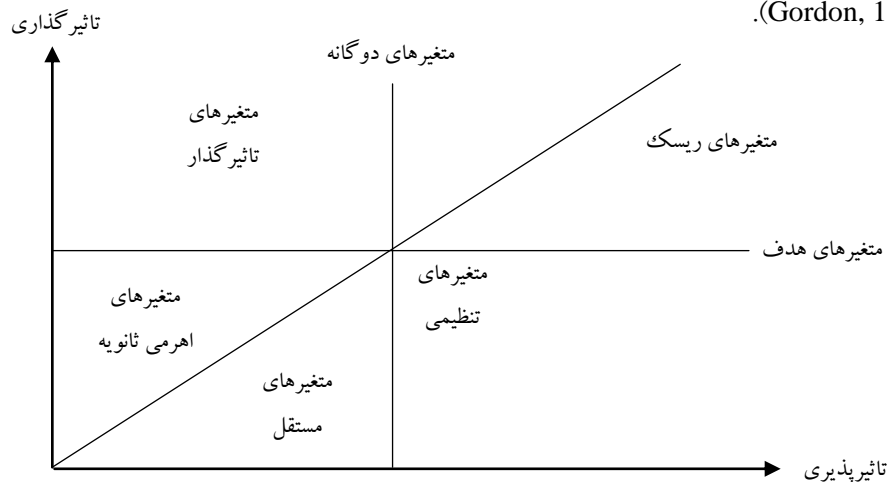
$$\lim_{k \rightarrow \infty} (W)^k$$

ت. انتخاب گزینه برتر

اگر سوپر ماتریس تشکیل شده در مرحله سوم، کل شبکه را در نظر گرفته باشد، یعنی گزینه‌ها نیز در سوپر ماتریس لحاظ شده باشند، اولویت کلی گزینه‌ها از ستون مربوط به گزینه‌ها در سوپر ماتریس حد نرمالیزه شده قابل حصول است. اگر سوپر ماتریس، فقط بخشی از شبکه که وابستگی متقابل دارند را شامل شود و گزینه‌ها در سوپر ماتریس در نظر گرفته نشوند، محاسبات بعدی لازم است صورت بگیرد تا اولویت کلی گزینه‌ها به دست آید. گزینه‌ای که بیشترین اولویت کلی را داشته باشد، به‌عنوان برترین گزینه برای موضوع مورد نظر انتخاب می‌شود (Esmailzadeh, 2012).

- نرم افزار MicMac

نرم افزار Mic Mac جهت انجام محاسبات سنگین ماتریس اثرات متقاطع طراحی شده است. روش این نرم افزار این گونه است که ابتدا متغیرها و مولفه‌های مهم در حوزه مورد نظر بایستی شناسایی گردد، سپس در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد شود و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوط، توسط خبرگان تشخیص داده شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تاثیر می‌گذارند، بدین ترتیب متغیرهای سطرها، تاثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها، تاثیرپذیرند. میزان ارتباط، با اعداد بین صفر تا سه سنجیده می‌شود. عدد صفر به منزله بدون تاثیر، عدد یک به منزله تاثیر ضعیف، عدد دو به منزله تاثیر متوسط و در نهایت عدد سه به منزله تاثیر زیاد است؛ بنابراین اگر تعداد متغیرهای شناسایی شده n باشد، یک ماتریس $n \times n$ به دست می‌آید که در آن تاثیرات متغیرها بر یکدیگر مشخص شده است (Beheshti & Zali, 2011: 48). بیشترین کاربرد نرم افزار میک‌مک، بررسی میزان عوامل تاثیرگذاری و تاثیرپذیری هر یک از گویه‌ها از گویه‌های دیگر و همچنین نوع تاثیر (مستقیم و غیرمستقیم) هر یک از گویه‌هاست. در بررسی میزان تاثیرگذاری و تاثیرپذیری هر یک از گویه‌ها بر اساس شکل زیر، هر یک از گویه‌ها می‌تواند ۵ حالت متفاوت را به دست آورد که عبارتند از: تاثیرگذار، ریسک، ثانویه، مستقل و تنظیمی (شکل ۴) (Gordon, 1994: 12).

شکل ۴: مختصات تحلیل تاثیرگذاری - تاثیرپذیری متغیرها

(Source: Godet, 2006)

- معرفی محدوده مورد مطالعه

بندر انزلی یکی از مهم‌ترین شهرهای جاذب گردشگر (توریستی) و از مراکز مهم اقتصادی و یکی از قطب‌های ورزشی در ایران است. این شهر، دارای اولین و بزرگ‌ترین بندر ایران در سواحل جنوبی دریای خزر (کاسپین) است. بندر انزلی به‌عنوان پرباران‌ترین شهر ایران از گذشته به شهر باران شناخته شده است. بندر انزلی در غرب استان گیلان قرار دارد (شکل ۵) که از چند جزیره و شبه جزیره تشکیل شده است که به واسطه پل به هم مرتبط هستند. جمعیت شهر انزلی در سال (۱۳۹۰)، حدود ۱۳۳ هزار نفر و مساحت آن نیز بالغ بر ۲۷۵ کیلومتر مربع می‌باشد.

شکل ۵: موقعیت بندر انزلی در سطح کشور

بندر انزلی دارای جاذبه‌های گردشگری متعددی است که این جاذبه‌ها در ۴ بخش تاریخی-فرهنگی، طبیعی، انسان‌ساخت و صنایع‌دستی تقسیم‌بندی شده و در (جدول ۲) نشان داده شده‌اند.

جدول ۲- آثار و جاذبه‌های گردشگری بندر انزلی

بخش	جاذبه‌ها
جاذبه‌های تاریخی-فرهنگی	حافظیه انزلی- گورستان لهستانی‌ها- بقعه بی‌بی حوریه - بلوار بندر انزلی- کاخ میان پشته- پل غازیان- پل انزلی- مناره انزلی- آرامگاه سربازان لهستانی- عمارت معتمدی- ساختمان فند چنان- ساختمان داودزاده- بنای بانک ملی- بنای شمس‌العماره- کاخ خوشتاریا- ساختمان موزیک- حمام علی‌اف- حمام شاه- حمام سنگی
جاذبه‌های طبیعی	ساحل انزلی- پهنه جنگلی فتاتو- تالاب انزلی
جاذبه‌های انسان‌ساخت	پارک ساحلی بلوار قدس- دهکده ساحلی- فانوس دریایی- برج ساعت- موج‌شکن- ساختمان شهرداری گمرک- مجتمع تجاری ستاره شمال- مجتمع تجاری کاسپین- بازار پردیس- بازار ساحلی- بازار سپه- بازار گیلار- قلابدوزی- صنایع مستظرفه چوبی- مروار بافی- چادرشب بافی- حصیربافی- گلیم‌بافی- نمدمالی- سفالگری- دستبافت پشمی- تولیدات دستبافت پشمی- پوشاک سنتی- چاروق و چموش دوزی- بامبو بافی

(Source: Cultural and tourism organization of Gilan province, 2015)

یافته ها و بحث

برای وزن دهی به هریک از مولفه ها و شاخص ها، ابتدا پرسشنامه ای براساس مدل نظری تحقیق طراحی و از سوی گروه متخصصان تکمیل شد. براساس نظر متخصصان، مولفه های فیزیکی-اکولوژیکی با امتیاز وزنی ۰/۴۹۳ بیشترین تاثیر را در گردشگری پایدار بندر انزلی دارد و هر یک از مولفه های جمعیتی-اجتماعی و مولفه های اقتصادی-نهادی نیز به ترتیب دارای امتیاز وزنی ۰/۱۹۶ و ۰/۳۱۱ می باشند. در میان شاخص ها، شاخص حفظ محیط زیست با وزن نهایی ۰/۱۷۱، شاخص کدهای اخلاقی و مقررات محلی با وزن ۰/۱۵۲، شاخص توسعه زیرساخت های گردشگری با وزن نهایی ۰/۱۲۹ و شاخص ارتقاء سطح رضایتمندی با وزن نهایی ۰/۱۱۶، بیشترین امتیاز را در میان شاخص ها دارند (جدول ۳).

جدول ۳- وزن مولفه ها و شاخص های گردشگری پایدار بندر انزلی از نظر گروه متخصصان

رتبه	وزن نهایی شاخص	نام اختصاری	شاخص	وزن مولفه	مولفه
۱	۰/۱۷۱	X1	حفظ محیط زیست	۰.۴۹۳۴	مولفه های فیزیکی-اکولوژیکی
۳	۰/۱۲۹	X2	توسعه زیرساخت های گردشگری		
۵	۰/۱۱۱	X3	کنترل آلودگی ها		
۹	۰/۰۴۷	X4	تامین خدمات شهری		
۱۱	۰/۰۳۴	X5	بهبود سطح ایمنی		
۴	۰/۱۱۶	X6	ارتقاء سطح رضایتمندی	۰.۱۹۵۸	مولفه های جمعیتی-اجتماعی
۱۲	۰/۰۳۰	X7	ارتقاء میزان امنیت		
۸	۰/۰۴۹	X8	افزایش میزان مشارکت		
۱۰	۰/۰۳۶	X9	تامین زیرساخت های اطلاع رسانی	۰.۳۱۰۸	مولفه های اقتصادی-نهادی
۷	۰/۰۵۰	X10	کنترل قیمت ها		
۶	۰/۰۷۲	X11	نهادسازی شهری		
۲	۰/۱۵۲	X12	کدهای اخلاقی و مقررات محلی		

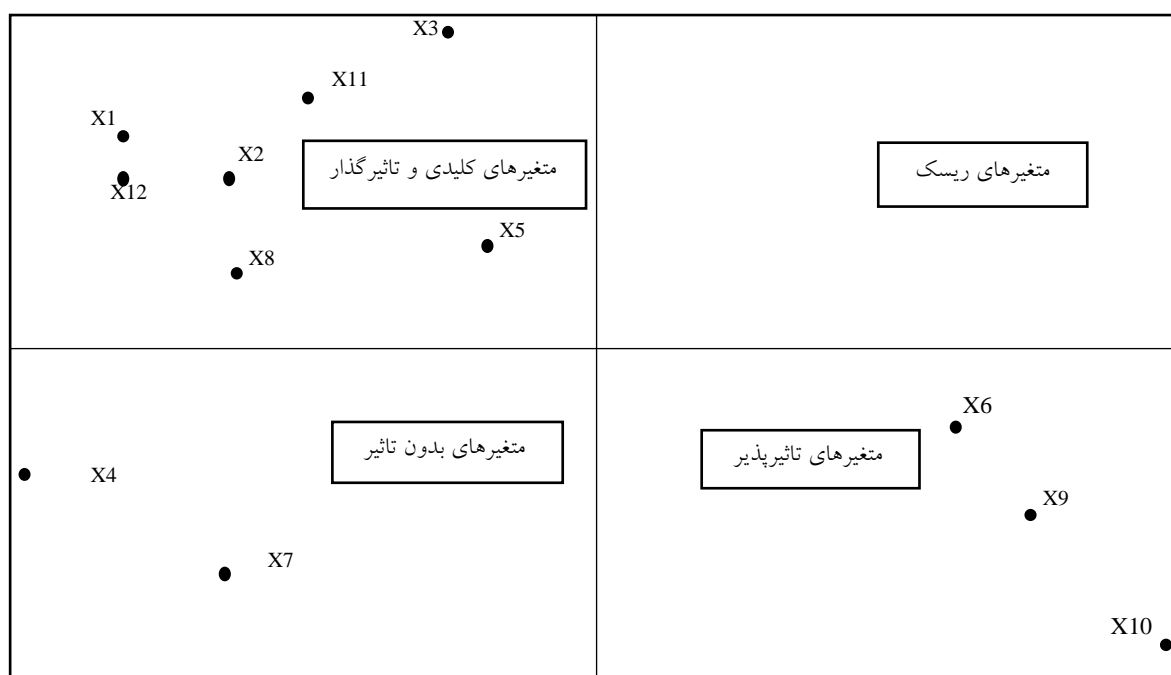
در مرحله بعد با استفاده از منابع مختلف، عوامل کلیدی گردشگری پایدار بندر انزلی استخراج گردید که براساس جدول فوق ۱۲ مورد می باشد. پس از وارد کردن این شاخص ها به نرم افزار Mic Mac که حاصل آن ماتریس ۱۲*۱۲ بود، در مجموع ۱۴۴ گزینه برای ماتریس وجود دارد. از مجموع کلی ماتریس، ۲۴ خانه ماتریس دارای مقدار صفر (بی تاثیر)، ۳۷ خانه ماتریس دارای مقدار ۱ (تاثیر کم)، ۵۲ خانه دارای مقدار دو (تاثیر متوسط) و ۳۱ خانه دارای

مقدار سه (تاثیر زیاد) هستند. درجه پرشدگی ماتریس $۸۳/۳۳$ درصد است که نشان‌دهنده تاثیر بالای شاخص‌ها بر یکدیگر هستند (جدول ۴).

جدول ۴- تحلیل اولیه داده‌های ماتریس و تاثیرات مقاطع

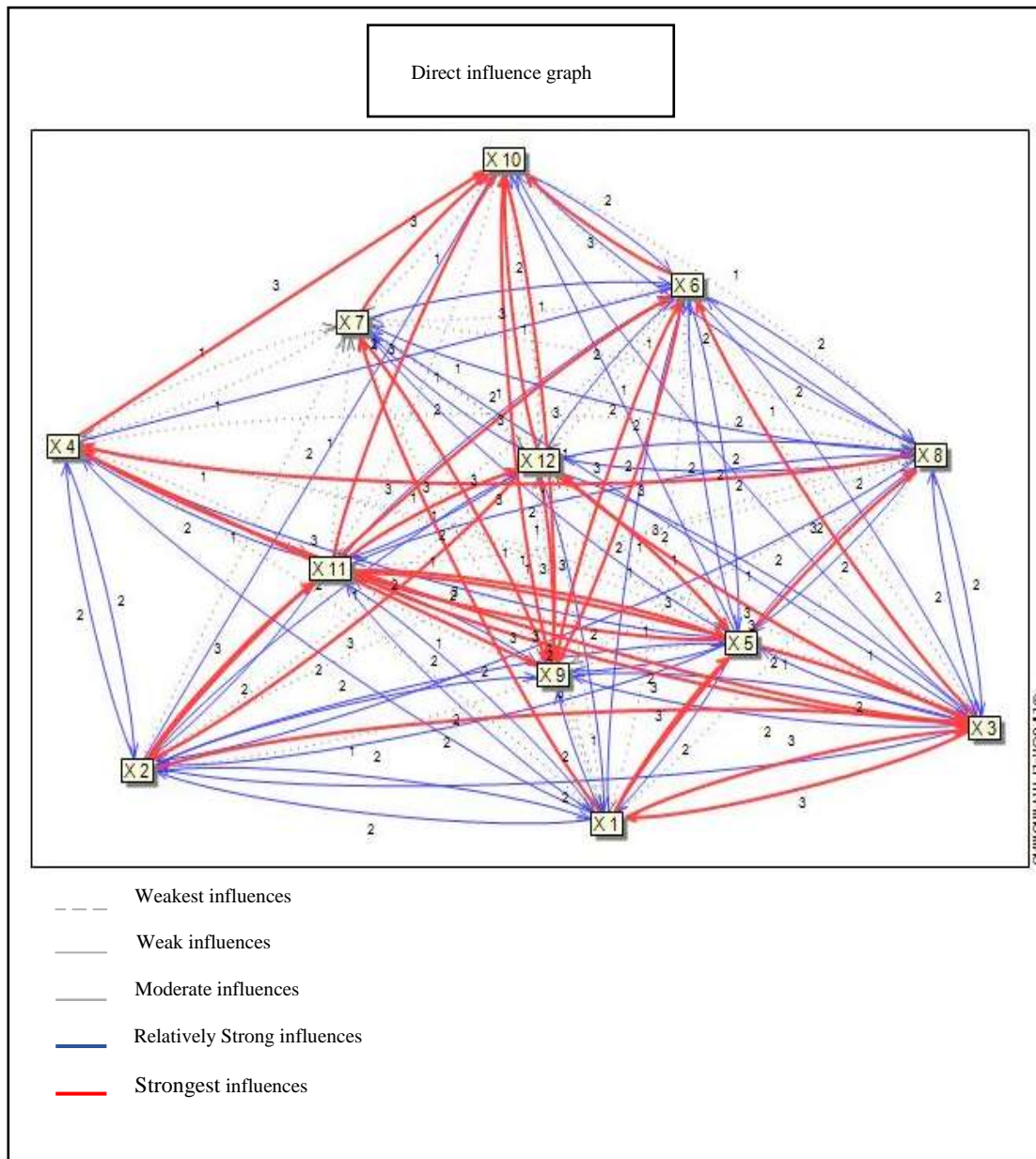
شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفرها	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	جمع	درجه پر شدگی
مقدار	۱۲	۲	۲۴	۳۷	۵۲	۳۱	۱۲۰	$۸۳/۳۳$

در ماتریس مقاطع، جمع اعداد سطرهای هر متغیر، میزان تاثیرگذاری و جمع ستونی هر متغیر نیز میزان تاثیرپذیری آن متغیر را از متغیرهای دیگر نشان می‌دهد (شکل ۶). براساس نتایج به دست آمده از نرم‌افزار Mic Mac، شاخص‌های حفظ محیط‌زیست، نهادسازی شهری، توسعه زیرساخت‌های گردشگری، بهبود سطح ایمنی، افزایش میزان مشارکت، کدهای اخلاقی و مقررات محلی و کنترل آلودگی‌ها جزء شاخص‌های کلیدی و تاثیرگذار در گردشگری پایدار بندر انزلی می‌باشند. شاخص‌های ارتقاء سطح رضایتمندی، تامین زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و کنترل قیمت‌ها جزء شاخص‌های تاثیرپذیر و شاخص‌های تامین خدمات شهری و ارتقاء میزان امنیت جزء شاخص‌های بی‌تاثیر می‌باشند.

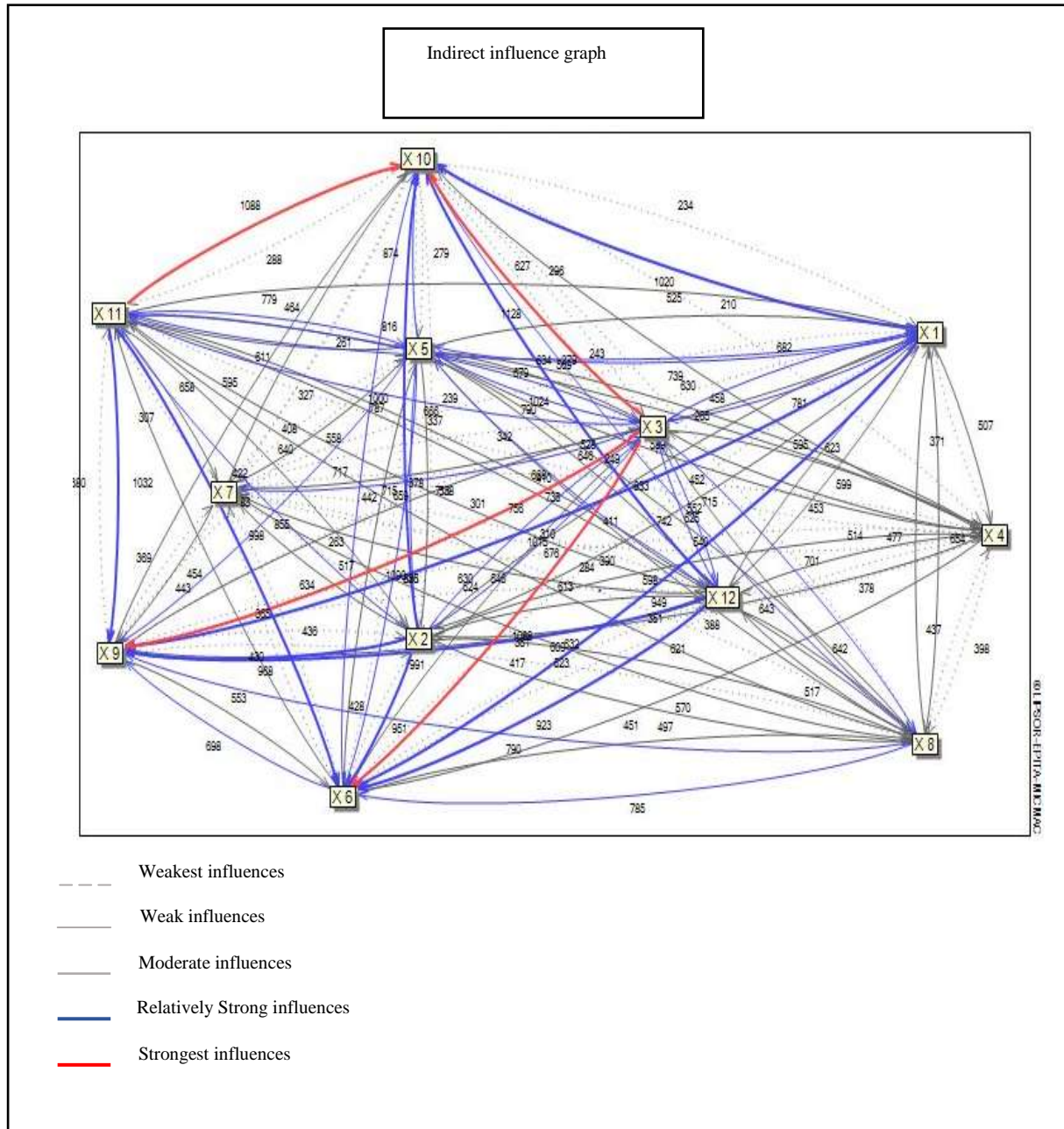
شکل ۶: پراکندگی شاخص‌ها در محور تاثیرگذاری - تاثیرپذیری

شکل ۷: تاثیرات مستقیم بین عوامل و روابط بین عوامل

(شکل ۷)، تاثیرات مستقیم بین شاخص های گوناگون را نشان می دهد که براساس میزان تاثیرگذاری دارای ۵ حالت (ضعیف ترین تاثیرات، تاثیرات ضعیف، تاثیرات میانه، تاثیرات زیاد، تاثیرات بسیار زیاد) و (شکل ۸)، تاثیرات غیرمستقیم بین شاخص های گوناگون را نشان می دهد که براساس میزان تاثیرگذاری، دارای حالت های مختلف (ضعیف ترین تاثیرات، تاثیرات ضعیف، تاثیرات میانه، تاثیرات زیاد، تاثیرات بسیار زیاد) می باشند.

شکل ۸: تاثیرات غیرمستقیم بین عوامل و روابط بین عوامل

با مقایسه نتایج حاصل از مدل ANP و نرم‌افزار Mic Mac مشاهده می‌گردد که شاخص‌های تاثیرگذار، امتیاز وزنی بیشتری نسبت به دیگر شاخص‌ها دارند. شاخص‌های حفظ محیط‌زیست، کدهای اخلاقی و مقررات محلی و توسعه زیرساخت‌های گردشگری که به ترتیب رتبه‌های ۱، ۲ و ۳ هستند، جزء شاخص‌های تاثیرگذار هستند. تنها شاخصی که با وجود تاثیرگذاری، دارای امتیاز وزنی کمی می‌باشد، شاخص بهبود سطح ایمنی است که دارای رتبه ۱۱ و وزن نهایی ۰/۰۳۴ می‌باشد. شاخص‌های بدون تاثیر (تامین خدمات شهری، ارتقاء میزان امنیت) دارای امتیاز

وزنی پایینی می‌باشند و دارای رتبه‌های ۹ و ۱۲ هستند. از میان شاخص‌های تاثیرپذیر، شاخص ارتقاء سطح رضایتمندی دارای امتیاز وزنی بیش‌تری نسبت به دیگر شاخص‌های تاثیرپذیر می‌باشد. در میان مولفه‌های فیزیکی-اکولوژیکی، از پنج شاخص، چهار شاخص تاثیرگذار (حفظ محیط‌زیست، توسعه زیرساخت‌های گردشگری، کنترل آلودگی‌ها و بهبود سطح ایمنی) و یک شاخص بدون تاثیر (تامین خدمات شهری)؛ از میان مولفه‌های جمعیتی-اجتماعی، یک شاخص تاثیرگذار (افزایش میزان مشارکت)، یک شاخص تاثیرپذیر (ارتقاء سطح رضایتمندی) و یک شاخص بدون تاثیر (ارتقاء میزان امنیت) وجود دارد و از میان مولفه‌های اقتصادی-نهادی، دو شاخص تاثیرگذار (نهادسازی شهری و کدهای اخلاقی) و دو شاخص تاثیرپذیر (تامین زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و کنترل قیمت‌ها) وجود دارد (جدول ۵).

جدول ۵- مقایسه نتایج پرسشنامه براساس مدل ANP و Mic Mac

مولفه	شاخص	وزن نهایی شاخص براساس مدل ANP	رتبه	نوع تاثیرگذاری/تاثیرپذیری براساس نرم‌افزار Mic Mac		
				تاثیرگذار	بدون تاثیر	تاثیرپذیر
مولفه‌های فیزیکی- اکولوژیکی	حفظ محیط‌زیست	۰/۱۷۱	۱	*	-	-
	توسعه زیرساخت‌های گردشگری	۰/۱۲۹	۳	*	-	-
	کنترل آلودگی‌ها	۰/۱۱۱	۵	*	-	-
	تامین خدمات شهری	۰/۰۴۷	۹	-	*	-
	بهبود سطح ایمنی	۰/۰۳۴	۱۱	*	-	-
مولفه‌های جمعیتی- اجتماعی	ارتقاء سطح رضایتمندی	۰/۱۱۶	۴	-	-	*
	ارتقاء میزان امنیت	۰/۰۳۰	۱۲	-	*	-
	افزایش میزان مشارکت	۰/۰۴۹	۸	*	-	-
مولفه‌های اقتصادی-نهادی	تامین زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی	۰/۰۳۶	۱۰	-	-	*
	کنترل قیمت‌ها	۰/۰۵۰	۷	-	-	*
	نهادسازی شهری	۰/۰۷۲	۶	*	-	-
	کدهای اخلاقی و مقررات محلی	۰/۱۵۲	۲	*	-	-

نتیجه‌گیری

گردشگری در قرن حاضر به‌عنوان صنعتی پایدار شناخته شده است که تاثیر فراوانی در شکل‌گیری اقتصاد و فرهنگ بسیاری از کشورها داشته است. این صنعت با وجود این‌که تاثیرات مثبت زیادی برای کشورها دارد، ولی در صورت عدم کنترل و برنامه‌ریزی مناسب می‌تواند موانعی در راستای حرکت مناطق در جهت پایداری داشته باشد. بر این

اساس، اولین گام‌ها در این زمینه شناسایی عوامل تاثیرگذار و کلیدی این صنعت می‌باشد. همان‌گونه که در متن تحقیق نیز بیان شد، هدف این نوشتار، شناسایی مولفه‌های تاثیرگذار و تاثیرپذیر گردشگری پایدار در بندر انزلی واقع در استان گیلان است (جدول ۶). بدین منظور ابتدا به استخراج شاخص‌های نظری از منظر اسناد معتبر جهانی (شامل دانشنامه اکوتوریسم؛ گزارش گردشگری اتحادیه اروپا؛ گزارش بانک جهانی؛ گزارش سازمان جهانی گردشگری؛ گزارش گردشگری منطقه آسه آن؛ و گزارش گردشگری منطقه آسیای جنوبی) و انتخاب شاخص‌های مشترک به‌عنوان شاخص‌های این تحقیق اقدام گردید. سپس به کمک تحلیل شبکه (مدل ANP) به وزن‌دهی درون گروهی و بین گروهی شاخص‌ها پرداخته شد و در ادامه با استفاده از نرم‌افزار Mic Mac به تعیین تاثیرگذاری و تاثیرپذیری شاخص‌ها اقدام گردید. نتایج وزن‌دهی شاخص‌ها با مدل ANP، نشان می‌دهد که شاخص حفظ محیط-زیست با وزن نهایی ۰/۱۷۱، شاخص کدهای اخلاقی و مقررات محلی با وزن ۰/۱۵۲، شاخص توسعه زیرساخت-های گردشگری با وزن نهایی ۰/۱۲۹ و شاخص ارتقاء سطح رضایتمندی با وزن نهایی ۰/۱۱۶، بیش‌ترین امتیاز را در میان شاخص‌ها دارند.

با توجه به این‌که سوال تحقیق حاضر، شناخت مهم‌ترین عوامل کلیدی تاثیرگذار و تاثیرپذیر گردشگری پایدار در بندر انزلی بوده است، نتایج پردازش داده‌ها نشان می‌دهد که شاخص‌های حفظ محیط‌زیست، نهادسازی شهری، توسعه زیرساخت‌های گردشگری، بهبود سطح ایمنی، افزایش میزان مشارکت، کدهای اخلاقی و مقررات محلی و کنترل آلودگی‌ها جزء شاخص‌های کلیدی و تاثیرگذار در گردشگری پایدار بندر انزلی می‌باشند. شاخص‌های ارتقاء سطح رضایتمندی، تامین زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی و کنترل قیمت‌ها جزء شاخص‌های تاثیرپذیر و شاخص‌های تامین خدمات شهری و ارتقاء میزان امنیت جزء شاخص‌های بی‌تاثیر می‌باشند.

جدول ۶- مولفه‌های تاثیرگذار، بی‌تاثیر و تاثیرپذیر گردشگری پایدار در بندر انزلی

شاخص‌ها							سطح تاثیرپذیری
کنترل آلودگی‌ها	کدهای اخلاقی و مقررات محلی	افزایش میزان مشارکت	بهبود سطح ایمنی	توسعه زیرساخت‌های گردشگری	نهادسازی شهری	حفظ محیط‌زیست	شاخص‌های تاثیرگذار
-	-	-	-	-	ارتقاء میزان امنیت	تامین خدمات شهری	شاخص‌های بی‌تاثیر
-	-	-	-	کنترل قیمت‌ها	تامین زیرساخت‌های اطلاع‌رسانی	ارتقاء سطح رضایتمندی	شاخص‌های تاثیرپذیر

نوشتار حاضر پیشنهاد می‌کند که برای بهبود گردشگری بندر انزلی بایستی به عوامل ذکر شده در بالا (عوامل تاثیرگذار، بی‌تاثیر و تاثیرپذیر) توجه اساسی داشت و چشم‌انداز گردشگری این شهر را بر مبنای این شاخص‌ها

ترسیم گردد. بدیهی است که کم توجهی به این موضوع، می تواند توسعه گردشگری در بندر انزلی را با روند ناپایداری مواجه کند. بر این اساس، مهم ترین راهبردهای پیشنهادی تحقیق عبارتند از:

- نهادسازی محلی در جهت آموزش حفاظت از ارزش های زیست محیطی و کنترل آلودگی ها؛
- تشریک مساعی به منظور توسعه زیرساخت های گردشگری کوچک مقیاس همسو با رویکرد پایداری؛
- ارتقاء سطح رضایتمندی عمومی از طریق توسعه خدمات شهری و کنترل قیمت ها؛
- بهبود سطح ایمنی و امنیت با توسعه کدهای اخلاقی و مقررات محلی.

References

- Anuar, A. N. A., Jaini, N., Kamarudin, H., Nasir, R. A., (2011), "Effectiveness evaluation of safe city program in relation to the tourism industry", *Procedia Engineering*, 42: 407-414.
- Beheshti, M. B., Zali, N., (2011), "Identifying key factors of regional development using planning approach by scenario-making (case study: East Azerbaijan province)", *Journal of Planning & Management of Space*, 1: 41-63. [In Persian].
- Black stock, K., McCrum, G., Scott A., White, V., (2006), "*A framework for developing indicators of sustainable tourism*", The Macaulay Institute in Partnership with the Cairngorms National Park Authority, Craigiebuckler: Aberdeen.
- Coccossis, H., (2001), "Defining, measuring and evaluating carrying capacity in european Tourism Destinations", Final Report, Athens: University of Athens press.
- Cruz, G. R., (2003), "Towards sustainable tourism development in the Philippines and Other Asean Countries: An examination of programs and practices of national tourism Organizations", University of the Philippines Diliman, Asian Institute of Tourism. Philippine: Manila.
- Esmaeilzadeh, H., (2011), "Spending leisure times and nature- based tourism on the southern ranges of Central Alborz". Ph.D. Thesis, Faculty of Earth Sciences, Shahid Beheshti University. [In Persian].
- Esmaeilzadeh, H., Sarvar, R., (2012), "Evaluating the effectiveness of international conferences on the development of nature-based tourism" *Journal of Tourism Space*, 1: 115-145. [In Persian].
- Esmaeilzadeh, Y., (2012), "Analyzing development situation of Tehran provinces' counties", Master's thesis degree, College of Arts and Architecture, Guilan University. [In Persian].
- Fenel, D., (2007), "An introduction to nature-based tourism", Translated by Oladi Gadikalaey, J., Mazandaran University Press: Sari. [In Persian].
- Godet, M., (2006), "Creating future scenario planning as a strategic management Tool", Economic Publishes, Massachusetts institute of technology: Massachusetts, USA.
- Godet, M., (2006), "Strategic foresight, la prospective, problems and methods, Massachusetts institute of technology: Massachusetts, USA.
- Gordon, Th., (1994), "Trend Impact Analysis", AC/UNU Millennium project, Future research methodology: California, USA.
- Jafari Samimi, A., Khobreh, Sh., (2014), "Impact of tourism on human development", *Journal of Tourism Planning and Development*, 7: 11-24. [In Persian].
- Kazemi, M., Esmaeili, M. R., Beigi Firozi, A., (2014), "Studying and strategy selecting of tourism development of Lorestan province, Based on SWOT and quantitative strategic planning matrix", *Journal of Geography and Development*, 32: 47-60. [In Persian].
- Lanza, A., Markandya A., Pigliaru, F., (2005), "*The economics of tourism and sustainable development*", Edward Elgar Publishing: London.
- Hall, M., McArthur, S., (2000), "*Integrated Heritage Management*", Stationery Office, London.
- Holjevac, A. I., (2003), "A vision of tourism and the hotel industry in the 21st Century, *Hospitality Management*, 22: 129-134.
- Mahmoudi, M., Chizary, M., Kalantari, Kh., Roknoddin etekhari, A., Khodaverdizadeh, M., (2014), "Estimating willingness to pay tourists for farm tourism services in the Caspian marginal provinces", *Journal of Tourism Planning and Development*, 6: 11-29. [In Persian].

- Pour Asghar, F., Veisi, R., (2012), "Land use planning; A basis for developing sustainable tourism industry", *Journal of Economic Sciences*, 14: 186-200. [In Persian].
- Reihanian, A., Zalina B. M. N., Kahrom, E. Wan H. T., (2012), "Sustainable tourism development strategy by SWOT analysis: Boujagh National Park, Iran, *Tourism Management Perspectives*, 4: 223-228.
- Roknoddin Eftekhari, A., Pour Taheri, M., Mahdavian, F., (2012), "Prioritizing rural tourism capacities in Nir County, *Journal of Geography and Development*, 24: 23-38. [In Persian].
- Roknoddin Eftekhari, A., Mahdavi, D., Pour taheri, M., (2012), "Evaluation of Tourism Sustainability in Historical-Cultural Villages of Iran, by emphasizing on sustainable tourism development Paradigm", *Journal of Tourism Studies*, 14: 1-39. [In Persian].
- Saeedeh Zarabadi, Z., Abdollah, B., (2015), "Evaluating effective factors in development of tourism industry in Chabahar Free Zone using network analysis process", *Journal of Scientific Association of in Architecture and Urban Development field of Iran*, 6: 37-48. [In Persian].
- Saghayy, M., Alizadeh, S., (2014), "Feasibility of rural tourism product study in Paveh County", *Journal of Geographic space*, 41: 1-20. [In Persian].
- Saraei, M., Shamshiri, M., (2014), "Study of tourism status in Shiraz city along with sustainable development using SWOT technique", *Journal of Geography and Environmental Planning*, 1: 69-88. [In Persian].
- Singh, K. R., Murphy, H. R., Gupta, S. K., Dikshit, A. K., (2009), "An overview of sustainability assessment methodologies". [on line]: www.sciencedirect.com.
- Wang, S., Xu, H., (2015), "Influence of place-based senses of distinctiveness, continuity, self-esteem and self-efficacy on residents' attitudes toward tourism", *Tourism Management*, 47: 241-250.
- Weaver, D., (2001), "*Tourism in 21st Century*", New York: Continuum: Taylor & Francis publishing.
- Zali, N., Esmailzadeh, Y., (2016), "Assessment capacity of tourism development using sustainable development approach in the border city of Urmia", *Journal of Geography and Urban-Regional Land Use Management*, 14: 89-104. [In Persian].